

BAŞKANLIK VE YARIBAŞKANLIK SİSTEMİNİN TÜRKİYE İÇİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Rabia Bahar ÜSTE *

Özet: Başkanlık ve yarıbaşkanlık sistemi, idealize edildiği kadar mükemmel ve her sorunu çözebilecek yapıda mıdır? Öncelikle bu soruya cevap bulunması gerekmektedir. Çalışmada, Türkiye’de sistem değişikliği görüşünün olumlu olumsuz yönleri üzerinde durularak, başkanlık ve yarıbaşkanlık sisteminin ülke açısından geçerliliği irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, demokrasi ve demokrasilerde kurumlaşmanın önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkiye’de demokrasi geleneğinin nasıl oluşmaya başladığı ve gelinen noktanın ne derece başarılı olduğu da vurgulanmıştır. Başkanlık sistemini uygulayan Amerika Birleşik Devletleri yarıbaşkanlık sistemini uygulayan Fransa ile Türkiye’nin demokrasi anlayışları karşılaştırılmalı olarak verilmeye çalışılmıştır. Başkanlık sisteminin veya yarıbaşkanlık sisteminin ülkede işlerlik kazanabilmesi için, ne gibi şartların oluşması gerektiği üzerinde de durulmuştur. Başkanlık sisteminin, Türkiye koşullarında geçerli olup olamayacağı örneklerle verilmiş ve çeşitli araştırmacıların başkanlık sistemi hakkındaki görüşleri aktarılmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde konu ile ilgili anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması iki aşamalı olarak milletvekillerine uygulanmıştır. 1997 yılında yapılan ankete 240 milletvekili, 1999 yılında yapılan ankete ise 300 milletvekili katılmıştır. Her iki dönemde de alınan sonuçların değerlendirilmesi ve karşılaştırmalı sonuçları konu içerisinde verilmiştir. Bu çalışma, Türkiye’deki başkanlık ve yarıbaşkanlık sistemine geçiş tartışmalarında, milletvekillerinin görüşlerini ortaya koymasından önem taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Demokrasi, siyasal parti, parlamenter sistem, yarıbaşkanlık sistemi, başkanlık sistemi.

TÜRKİYE’DE DEMOKRASİ ANLAYIŞI

Türkiye’deki demokrasi gelişim sürecini, Kurtuluş Savaşı öncesi demokrasi arayışları, Tek partili dönem ve demokrasi çalışmaları, Çok partili dönem ve demokrasi olarak, üç ayrı bölümde ele almak yerinde olacaktır.

KURTULUŞ SAVAŞI ÖNCESİNDE DEMOKRASİ ARAYIŞLARI

Demokrasi adına yapılan çalışmaların temeli Tanzimat Fermanı’na dayanmaktadır. Tanzimat Fermanı ile tek egemen güç olan padişah, halka can, mal,

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu Öğretim Üyesi

inanç ve onur güvenliğini sağladığını ilan etmiştir. Bu unsurlar, Fransız ihtilali ile ortaya çıkan ve dünyanın birçok yerinde deprem etkisi yapan insan hakları parçalarıdır. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik, Fransız Devrimi'nden günümüze demokratik toplumun simgeleri olmuştur. Bu fermanın ilanına kadar özellikle eşitlik kavramı Osmanlı'da gündeme gelmemiştir. Osmanlı'da bu gelişmeler yaşanırken, 19. Yüzyıl birçok Avrupa ülkesinde parlamentoların oluştuğu bir dönem olarak yerini almıştır. Bu dönemde, Osmanlı Parlamentosu ilk kez 19 Mart 1877'de toplanmıştır. Müslümanların yanında, gayrimüslim sayısı da azımsanmayacak kadar yüksek olan ilk Osmanlı Parlamentosu kozmopolitik bu özelliği ile diğer parlamentodan ayrılmıştır (Ortaylı, 1978: 169). Parlamento yapısı, demokrasi kavramını tanımayan bir ülke için olumlu bir gelişme olarak görülmüştür. Buna rağmen, oluşturulan parlamentoların ömrü kısa olmuştur. Tanzimat ile başlayan ve yenileşme hareketleri olarak gündeme getirilen çabalar fazla etkin olmamıştır. O zaman, Türk demokrasisini 1876'dan bugüne siyasal, sosyal ve ekonomik alanda değişiklikleri ele alarak açıklamakta yarar vardır. Meşrutiyet hareketlerine Osmanlı halkı yabancı kalmış, Cumhuriyet dönemindeki devrimleri ve Batılılaşma hareketlerini de Türk halkı uzun süre benimsememiştir.

II. Meşrutiyet, halk arasında ilk kez aşağıdan yukarıya bir hareket olması bakımından önemlidir. II. Meşrutiyetin sonu da birincisi gibi otoriteryanizmdir. Her iki dönemde de hareket toplum katmanları arasından çıkmadığı için destek vermedikleri gibi, tepki göstermişlerdir. Osmanlı döneminde başlayan tepeden inme reform hareketleri kaçınılmaz olarak Cumhuriyet döneminde de çizgisini devam ettirmiştir (Özüerman, 1998: 55). Böylece Türkiye'de sosyo – ekonomik yapıdaki gelişmeye paralel siyasal yapılanmayı gerçekleştiren Batı'nın tersine, siyasal yapılanmadaki değişiklikler, sosyo – ekonomik yapıyı etkiler şeklinde gelişmiştir.

TEK PARTİLİ DÖNEMDE DEMOKRASİ ÇALIŞMALARI

Cumhuriyet yönetiminde Osmanlı yönetiminin tersine, Atatürk'ün elinde statik toplum yapısını çözümlenecek bir anahtar vardı: Laiklik (Özüerman, 1998: 56). Laiklik ile Batılı kurumlar benimsenmeye başlanmıştır. Atatürk, dine dayanan değerleri toplumun fiili yaşamından çıkarıp, halkın vicdanına oturtmaya çalışmıştır. Sonuç, bugünkü laik Türkiye tartışmasız Atatürk'ün bu yöndeki ödünsüz çabalarının eseri olmuştur.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, demokrasi meşalesini yakarak; çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmak için, bu meşalenin sürekli yanması gerektiği inancı ile hareket etmiştir. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte, Ekim 1923'de Halk Fırkası kurulmuş ve 1924 Kasım'ında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adını almıştır. 20 Nisan 1920 Anayasası ile devlet yapısı ve biçimi oluşturulmuştur. Ahmad, "Cumhuriyet kurulduğundan beri, tek partili devlete yönelik eğilim

güçlüydü ve CHP'nin 1935 kongresinde parti ile devletin evliliği pekiştirildi" (Ahmad, 1996: 19) demektedir. 1938 yılında Atatürk'ün ölümüyle birlikte; parti olağanüstü kongresini gerçekleştirmiş ve İnönü "Milli Şef" unvanı almıştır. Bunların gerçekleştiği bir ortamda, "Tek Parti, Tek Lider ve Tek Millet" (Ahmad, 1996: 20) sloganının en iyi ifadeyi ortaya koyduğu belirtilmektedir.

Türkiye'nin demokrasi anlayışını belirtebilmek için, çok partili sisteme geçiş aşamasına kadar, Türk halkının Milli Kurtuluş Savaşı'nı ve başlıca hedef olan bağımsız devletin kurulma aşamalarını ele almak gerekmektedir. 1921 ve 1924 Anayasalarının kabulü ile demokratik ortamın şartları ve insan hakları ile ilgili konular belirginleşmiştir. Türkiye'de Batılılaşma ve demokrasi için yöntemler oluşturulmuş fakat bu yolda yürüme çabuk ve kolay olmamıştır. İnönü için kimi yazarlar, otoriter sistemin kesin taraftarı olarak nitelendirirken; kimi araştırmacılar ise; siyasal sistemi liberalleştirdiğini savunurlar (Danilov, 1994: 23124).

Tek partili dönemde, Atatürk sürekli özleminin demokrasi olduğunu vurgulamış ve deneme süreçleri yaratmıştır. 17 Kasım 1924'de kurulan "Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası" ve 2 Ağustos 1930'da kurulan "Serbest Fırka" demokrasi özleminin sonucunda kurulan partilerdir. Fakat gerici çevrelerin hareketleri demokratikleşme sürecinde aksamalara neden olmuştur. 1931 kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 1934 yılında kadınlara meclis yolunun açılması sağlanmıştır. Bu gelişmeler, Atatürk'ün demokratikleşme isteminin ürünleridir. Tek partili dönemde 1930, 1934, 1938 ve 1942 yıllarında yerel seçimler gerçekleşmiştir. 1930 yerel seçimleri Serbest Cumhuriyet Fırkası (S.C.F) ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (C.H.F) katılımı ile gerçekleşmiştir. Diğer yerel seçimlere C.H.P tek başına girmiştir. Bu dönemde seçmenin yerel seçimlere tüm yurttaki büyük ilgi gösterdiği o dönemin gazetelerinde bulunmaktadır. Yerel seçimlere gösterilen ilgi, katılım ve destek halkın birçoğunun demokratik katılımcı bir yönetimi istediğini ortaya koymaktadır. Bu dönemde, Atatürk'ün istediği ve desteklediği çok partili demokratik süreç, gerici çevreler tarafından baltalanmıştır.

1930 yerel seçimlerine Yunus Nadi, "Belediye seçimleri, tesadüf eseri yeni bir fırkanın kurulması ile yapılmıştır. Yeni fırka birçok şikayet ile bu seçimlerde yer aldı. Burada bu seçimde bir il ve ilçe seçiminden çok genel seçimlerin provası yapıldı. Olay tam bir siyasi yarış halini almıştır..." demektedir (Nadi, 1930: 1). Tek partili süreçte, 1930 yılı demokrasi adına önemli bir dönemdir. Halkın tercih yapabileceği ortamın hazırlandığı yerel seçimlere sahne olmuştur.

ÇOK PARTİLİ DÖNEM VE DEMOKRASİ

1945 yılı Türkiye'de çok partili sürecin geçiş aşamalarının tamamlandığı ve Türkiye'de siyasal yaşama geçişin tarihidir. Türk demokrasisi, 1960, 1971 ve 1980 olmak üzere üç kez kesintiye uğramıştır. Demokratik yapılanma Batı'da olduğu gibi, toplumun iç dinamiklerinden çıkmamıştır. Henüz olgunlaşmamış

kapitalist ekonomik sistemin üzerine, Batı'nın siyasal kurumları ile oturtulmaya çalışılan demokrasi, ülkenin az gelişmişlik unsuru içinde sağlıklı işletilememiş ve istikrara kavuşturulamamıştır (Özüerman, 1998: 57).

1946 yeni bir sürecin çok partili yaşamın başlangıcı olmuştur. Bu dönemde siyasal partiler kurulmaya başlanmıştır. Bayar, Demokrat Parti (DP)'nin kuruluşunu "inkılapların yerleştiği ve Batılılaşmanın artık "Devletten Millete değil, Milletten Devlete" olması gerektiği şeklindeki fikirlerini" arkadaşlarımla, uzlaşma gereğini anlayabildiğimiz temel düşünceler" (Timur, 1994: 28) olarak nitelendirmektedir. Yine Bayar "iktidar partisi halktan ayrılmış ve adeta bir hükümet teşkilatı mahiyetini alarak milletin karşısında yer almıştır" (Timur, 1994: 30) demektedir.

1950-1960 yılları arasında istenilen çoğulcu ve katılımcı yapı oluşturulamamıştır. Halk ülke yönetiminde sadece seçimden seçime biçimsel olarak söz sahibi olabilmıştır. Politikacılar halka popülist bir tutumla yaklaşmış, yüzeysel olarak halkın sorunlarını çözme çabası içine girmişlerdir. Toplumun genel beklentilerine göre hareket etmedikleri söylenmektedir. Bu durumda katılımcılık sözde kalmanın ötesine geçememiştir. Buna bağlı olarak çoğulculuk istendiği belirtilen, fakat yaşama geçirilemeyen olgular arasında yer almıştır (Çavdar, 1996: 83-84). Seçimler de dönemin yapısından etkilenmiştir. Çok partili dönem içinde seçimler yapılmasına rağmen merkezi ve yerel yönetimlerin sorunlarını çözebilecek sonuçlar oluşamamıştır.

Türk halkı, zaman içinde demokrasinin değerini anlayarak, sahiplenmiştir. Demokratik yapıdaki eksik ve aksak yönler, ekonomik ve siyasal alanda yeterli düzeyde gelişmemiş olmamızla açıklanabilir. Türkiye'de demokrasi istenen fakat yaşam koşulları içinde tam anlamıyla sağlanamamış bir olgudur. Yönetim yapısındaki demokratik olmayan uygulamalar, Batı Demokrasisi ile bağdaşmayan unsurları ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'de demokrasi inişli çıkışlı bir çizgi izlemektedir. Önemli olan bu iniş çıkışlara istikrar sağlayabilmektir. Yerel yönetimlerde istikrar ve kalıcılık isteniyorsa bu katılımcı ve etkin demokrasi ile olabilir.

Çok partili dönem ile birlikte kurulan, Demokrat Parti'nin, egemen sınıflarla, yönetici zümrenin işbirliği ile ortaya çıktığı ve yoksul kitlelerin de desteğini alarak partinin fikir hayatını oluşturduğu belirtilir. Bu dönemde, Amerikan örneği ile Menderes programlarının benzerliği vurgulanmakta ve Menderes'in programlardaki benzerliği "Amerikan Demokrasisini zaman zaman nöbetleşe idare eden Cumhuriyetçi ve Demokrat Partiler arasında da esaslı ve küllü farklar müşade edilmiyor" diye ifade ederken, Timur, "... CHP'ye karşı Demokrat Parti isminin seçimde de Amerika Modeli rol oynamıştır" (Timur, 1994: 37) demektedir.

Türkiye’de anayasal süreç içerisinde, hak ve adalet kavramlarının pekiştirilmesi ve anayasalarda insan haklarından söz edilmesi, birden fazla partiye olanak tanınmasında etkin olmuş ve 1945 – 1946 yıllarında 15 parti kurulmuştur. Kurulan partiler, siyasal çoğulculuk adına önemli bir adımdır. Bu aşama, ülkede iç ve dış siyasal yapılanmada demokrasi rüzgarları esmesini sağlamıştır. Çok partili döneme geçiş aşamasında Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye’ye ekonomik yardım yapmış ve nedenini de şu şekilde açıklamıştır: “... yardımın amacının diktatörlüğe karşı demokrasiyi korumak olduğu; oysa Türkiye’de demokrasinin mevcut bulunmadığıdır” (Ünal, 1994: 133). Çok partili dönemin heyecanı bir süre sonra yerini olumsuzluklara bırakmıştır. Menderes için, Türkiye’de egemen güçler içerisinde bir denge yaratamadığı ve siyasal dengelerin bozulmasında rol oynadığı söylenmiştir (Ahmad, 1996: 81). Bu söylemlerden kısa süre sonra, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi düzenlenmiş ve “...Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ... Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır” şeklinde açıklama yapılmıştır. Kesintiye uğrayan demokratik süreç 1961 yılında tekrar başlamış fakat 1971 yılında yine iktidar askeri muhtıra ile karşılaşmıştır.

10 yıllık dönemleri izleyen askeri müdahalelere, 12 Eylül 1980’de bir yenisi eklenmiş ve temel insan hakları ile birlikte demokrasi de askıya alınmıştır. 1983 yılı yeni siyasal partilerin kurulduğu ve genel seçimlerin yapıldığı yıl olmuştur. 1983 yılından sonra demokratik kurumların işlerliğinde diğer dönemlere nazaran değişiklik yaşanmamıştır. Çavdar, “iktidarda bulunan güçler, kendi istekleri doğrultusunda politika uygulamakta ... Ülkede demokrasi geleneksel kuralları ile işletilmediği için, değişik siyasal partiler özgürce kendi düşünce ve politikalarını kamuoyuna yansıtamamaktadır” (Çavdar, 1996: 324) tezini savunmuştur.

Saybaşı, Türkiye’de demokrasi anlayışını, “Türk demokrasisinin eksikleri ilk olarak egemenlik hükümette toplanmıştır... Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri gibi en eski demokrasilerde 1830’larda çözümlenmiştir... İkinci olarak, egemenliğin tek merkezde toplanması yerine çeşitli kişi ve kurumlar arasında paylaşıyor olması da demokratik bir yapı getirmektedir. Üçüncü olarak, halk egemenliği ilkesi 1950’den beri kesintisiz bir biçimde uygulanmadığı gibi, egemenlik tek başına siyasal iktidarda toplanmadığı ölçüde demokratik işlerliğin olması zordur” (Saybaşı, 1993: 6) diyerek ifade etmektedir.

Türkiye’de, demokratik ortam tam anlamıyla sağlanabilmiş değildir. Demokrasi her platformda tartışılan ve çözüm aranan bir kavram olarak gündemdedir. Buna bağlı olarak, demokratikleşme yolunda atılımcı olmak, zaman kaybetmek ve bu hedefe tam anlamıyla ulaşabilmek için sorun üretici değil, çözüm öneren bir toplum olmamız gerektiği de öngörüler arasındadır. Ülkede demokrasinin işleyişindeki aksaklıkları uygulanan sistemde görenler, alternatif sistemler önermekte ve bunun çözüm olduğuna da inanmaktadırlar.

Türkiye’de demokrasinin tarihçesine bakıldığında, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarının toplum içinde algılanış biçimlerini de ele almak gerekmektedir. Çavdar, “... Bazı çevrelerce demokratik bir toplum olarak tanınan Türkiye’de bu kurumlar, kurallar ve olmazsa olmaz simgeler var mıdır? ... Belirli dar bir katmanın dışında “hayır”dır... Ülkemizdeki demokrasiye bütün iyi niyetli çabalara karşın, yapay, sadece kağıt üzerinde sanal olarak var olan bir demokrasi adını vereceğiz” (Çavdar, 1996: 9) demektedir.

BAŞKANLIK SİSTEMİ VE TÜRKİYE

Demokrasi işleyişindeki aksaklıkların dolayısıyla sistemdeki tıkanıklıkların giderilebilmesi için önerilen “Başkanlık Sistemi” çözüm önerilerinden biridir. Başkanlık sistemi Amerika Birleşik Devletleri ile özdeşleşmiş bir sistemdir.

Başkanlık sisteminin temel özelliklerinin açıklanması ülkemiz için ne denli geçerli olup olmadığının tartışılmasına da yardımcı olabilecektir. Başkan, halk tarafından dört yıl için seçilen, hükümetin başı ve yetkileri yürütme ile sınırlandırılmış olan kişidir. Sistem içinde, yasama organı, iki meclisten oluşur ve iki parti sistemi hakimdir. Başkan, iki kademeli oylama ile seçilir. Kabine ve yürütme bürosu, başkana en çok yardımcı olan birimlerdir. Ayrıca, yürütme ajanları, bağımsız düzenleyici ajanlıklar ve hükümet korporasyonları da yardımcı olmaktadır (Çam, 1987: 513). Çam, “başkan, yürütme kudretini tamamıyla yürütme ile sınırlandırmış olmasıyla, uygulayıcı pasif başkanlara da benzetilebilir” (Çam, 1987: 515) demektedir. Amerikan siyasal sistemi, kuvvetler ayrılığı, fren ve denge, federalizm ve yargısal denetim özelliklerini içermektedir. Linz, başkanlık sisteminin ülkeler için bir çözüm gibi görünse de, temel çözümün parti zemininde olabileceğini öne sürmektedir. Linz, bu tezini doğrulamak için, “Başkanlık sistemini sert politika ve yöntemlerle oysa parlamenter sistem esnek politika ve yöntemlerle anlatılabilir” (Lijphart, 1989: 2) ifadesini kullanmaktadır.

Amerikan siyasal sisteminde parti hükümeti kavramı ve anlayışı yoktur. Yürütme ve yasama arasındaki ilişkide parti bağı önemli değildir. Başkanın partisi mecliste azınlıkta olabilir fakat bu iş görmeyi engellemez. Yürütme organındaki süreklilik sistemin etkinliğinin temel unsurudur. Baskı ve çıkar grupları (Lobby’ler) Amerikan siyasal hayatında etkin rol oynamaktadırlar. Genellikle Amerikan siyasal sistemi, krizlerin aşılmasında örnek gösterilmektedir. Amerika için Daniel Bell, “endüstri ötesi toplum (postindustrial society)” (Gürbüz, 1987: 75) demektedir. Brezezinski Amerikan toplumunun içine girdiği döneme “tekntronik çağ” (Gürbüz, 1987: 79) olarak belirtmektedir.

Amerika’da siyasal partiler, kendine özgü bir yapıya sahip ve ulusal değil, yerel kadro partileridir. İki parti sistemini oluşturan unsurlardan biri de seçim sistemidir. Amerika’da partiler yereldir ve yalnız o devletteki siyasal partileri ilgilendirir. Ulusal çerçevede bu şekilde örgütlenmiş olan partiler, her federe

devlette de çeşitli düzeyde örgütlere sahiptir. Başkanlık sisteminde meclis ve hükümet ayrı şekilde kurumlaşmıştır. Meclis, hükümeti bünyesinde barındırmadığından bir parlamento değildir. Başkan, meclisin görevine son verebilir. Bu yapıdaki bir sistemin Türkiye’de uygulanabilirliği olduğunu savunan görüşlerin yanında, uygulanmasının doğru olmayacağını savunan görüşlerde bulunmaktadır.

Başkanlık sisteminin tanımlayıcı kriterlerini özetleyecek olursak,

- Başkanın, doğrudan veya doğrudan - benzeri bir biçimde, halk tarafından seçilmesi,
- Belli bir dönem için seçilen yürütmenin yasamanın güvenine dayanmaması,
- Yürütmenin tek kişiden oluşmasıdır.

Parlamente sistem karşısında başkanlık sisteminin ülke için doğru bir seçenek olduğunu düşünenler, başkanlık sisteminin istikrarlı, güçlü ve daha demokratik hükümet yaratacağını savunmaktadırlar. Başkanlık sistemi, parlamente sisteme oranla daha istikrarlı, daha güçlü ve üstün demokratik değerlerle donatılmış yönetim yaratabilir mi? Bunun tartışılması gerekmektedir. Örneğin, istikrarlı yönetim arayışını, temelinde “kontrol ve denge” düşüncesini anlamadan, başkanlık sisteminin temel mantığını kavramak olanaksızdır. Güçlü ve demokratik yönetim arayışı ise, olağanüstü yeteneklere sahip tek kişi figürüne odaklanmaktadır. Başkanlık sisteminin üstün demokratik değerlerle donatılması yanlısaması, halk - millet egemenliği kuramı olarak biçimlenen, egemenliği monarktan halka geçirmek için başvurulmuş 18. yüzyıldan kalma düşünsel bir katagorinin ürünüdür (Uluşahin, 1999: 55-56).

Öncelikle Türkiye’de bu sistem ne zaman ve niçin tartışılmaya başlandı? Bu sorunun yanıtı konunun incelenmesine yön verecektir. Başkanlık sistemi, 1987 yılında Başbakan Özal tarafından 1982 Anayasası’nın da desteklemesi ile ortaya atılmıştır. Özal, Temmuz 1988 yılında çift turlu seçim sistemi kabul edilirse, bu düşüncenin benimseneceği tezini de savunmuştur. Seçim sistemi çift turlu olarak değiştirilmemiştir. Sadece seçim sisteminin değiştirilmesi ile başkanlık sisteminin uygulanabilir hale geleceğini düşünmek iyimserlikten öteye gitmeyecektir. Parlamente sisteme alternatif olarak başkanlık sistemine karşın Türkiye, parlamente sistemde deneyimlidir ve bazı olumsuz yönlerin giderilmesi ile istikrarı bu sistemle yakalama şansı oldukça fazladır.

Özüerman, “Türkiye’nin rejim sorunu parlamente demokraside mi düğümlenmektedir, yoksa esas problem sadece demokrasi midir? Buradaki yaklaşım çok önemlidir. Demokrasi problemi çözülmeden, parlamente demokrasiden uzaklaşıp, demokrasinin diğer uygulama şekillerine yönelmek çözüm getirmek mi? Yoksa yeni bir problem yaratmak mı? olacaktır” demektedir (Özüerman, 1989: 7). Türkiye birçok sorunla uğraşırken, çözüm yerine çözümsüzlükleri getirebilecek alternatiflerle zaman kaybetmemelidir.

Türkiye’de başkanlık sistemi ile parlamenter sistemin bağdaştırılmasının zor olduğu ve sonuçta güçlerin ve gerginliklerin kaçınılmaz şekilde yerleşebileceği de belirlenen konular arasındadır. Demokratik ortamın yerleşebilmesi için ekonomik faktörler tek başına yeterli değildir. Demokrasinin işlerliğinde, ekonomik, tarihsel, kültürel değerler de önem taşımaktadır. Amerika’daki bu unsurlarla Türkiye’de sayılan unsurlar farklılık göstermektedir. Sisteminizi sorguluyorsanız, doğru olan parlamenter sistemi istikrarlı uygulayan ülkeleri inceleyerek, bu ülkelerin parlamenter sistemle sorunlarına nasıl çözüm yöntemleri geliştirdiklerini ortaya koymaya çalışmaktır.

Hernan, başkanlık sisteminde başkan, çalışmalarda teşvik edici rol oynayan ve partilerin eğilimlerini ılımlaştıran bir özellik taşıdığı gibi, seçim sonucunda uygulamalarda aşırılığa kaçabilecek eğilimler içine giren kişi olarak da sistemdeki yerini alabilir (Gutierrez, 1989: 3) ifadesini kullanarak bu yönü de hatırlatmaktadır. Türkiye için, başkanlık sisteminin, başkana tanınan aşırı yetkiler sonucunda böyle bir eğilimi sergileyebileceği gözden kaçırılmamalıdır.

İba, parlamenter rejimlerde, yürütme organının denetiminin önem taşıdığını ve parlamentonun denetim yetkilerini sağlıklı ve etkin işlemesi gerektiğini yoksa ülkede tam anlamıyla demokrasiden bahsedilemeyeceğini (İba, 1991: 134) ortaya koymaktadır. Ülkemizde de denetimin işlevsel olarak yapılması sorunların çözümünde bir aşama olabilir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde, sistem çok uzun süredir ve çok az sorunla uygulanmaktadır. ABD’nin demokrasi anlayışı ve geleneği buna olanak tanımaktadır. Türkiye’de 1980 sonrası, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçiminin istemi üzerine, “Başkanlık Sistemi” ile ilgili tartışmalar başlamıştır. Türkiye halen demokrasi geleneğini oluşturmaya çalışmaktadır. Demokrasi ile ilgili sorunlar çözülmeden sistem değişikliği tartışmaları anlamlı değildir. Sistem adına alternatif çözümler üretmek yerine, ülkede bulunan sistemin iyileştirilmeye çalışılması daha yapıcı olacaktır.

Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilirse, anayasanın vermiş olduğu yetkileri daha kolay kullanabileceği ve bunun da kamuoyunda kabul edileceği anlayışını benimseyen yazarlarımız, bu görüşleri doğrultusunda başkanlık veya yarıbaşkanlık sisteminin ülke yönetimi için uygun olabileceği tezinde birleşmektedirler. Kuzu, “başkanlık hükümeti sisteminin toplum bünyemize uymadığı görüşüne katılmak imkansızdır” demekte ve Osmanlı yönetimi ile ABD yönetiminin benzerlikler gösterdiğini de belirtmektedir (Kuzu, 1992: 226).

Başkanlık sistemi Amerika Birleşik Devletleri’nde olduğu kadar her ülke de aynı başarıya ulaşmamaktadır. Bunlardan biri, Güney Amerika’dır. Güney Amerika’da bu sistemin uygulanamama nedenlerinin başında, darbeler gösterilmektedir. Başkanlık sisteminin diktatörlüğe geçiş aşamasını sağlayabileceği de unutulmamalıdır.

Ülke istikrarını tamamen sistem değişikliğinde olduğunu söyleyenler zaman kaybetmeden bunu gerçekleştirmek gerektiğini de eklemektedirler. Şıvgın, başkanlık sistemine geçilmesinin doğru olacağını ve seçim sisteminin iki türlü ve dar bölge olarak değiştirilmesinin gerekliliğine değinirken, Türkiye’yi ileri götürmek, siyasal ve ekonomik istikrarı sağlamak için biran önce “Başkanlık Sistemi”ne geçilmelidir ifadesini kullanmaktadır.

Duverger, “ABD’nin, İngiltere’nin ve Fransa’nın siyasal rejimleri görünüşte birbirinden çok farklıdır. Washington’da bir başkanlık rejimi, Londra’da bir parlamenter rejim, Paris’te ise bir karma rejim vardır. Fakat bu anayasal görüşlerin çeşitliliği arasında aynı temel gerçek onları birbirine yaklaştırmaktadır. Her üç rejimin nabızı “seçimle gelmiş bir hükümdar” da atar ve parlamento sadece bir denge ağırlığı görevini taşır” demektedir (Kuzu, 1992: 227). Parlamenter sistemde, devletin başı ve hükümetin başı olmak üzere yürütme ikiye ayrılmaktadır. Parlamenter sistemlerde, “iktidarca üstün olan politikalar” yetki paylaşımı ile uygulanmaktadır (Valenzuela, 1989: 31). Parlamenter sistem, yönetim anlayışı açısından paylaşımcı unsurları içerisinde barındırırken, başkanlık ve yarıbaşkanlık sisteminin bu paylaşımı yapması özelliklerinden dolayı olanaklı değildir.

Başkanlık sisteminde, istikrar aşırılığının, her türlü otoritenin toplumsal meşruiyetini tümüyle yitirmesine dek değişebilen bir dizi “amaç karşısı süreci” harekete geçirebileceği düşüncesi de yaygındır. Ülkenin siyasal ve sosyo – ekonomik kurumlarında demokrasi geleneğini yerleştirmeden, ortaya konulacak başkanlık sisteminden istikrar ve başarı beklemek ütopyadan öteye geçemeyecektir. Böylesi bir ortamda, başkanlık sistemi antidemokratik uygulamalar da doğurabilecektir.

Türkiye’de de başkanlık sistemi, Latin Amerika’da olduğu gibi “Başkancılık Sistemine” dönüşebilir. Bugün ülkede ortak kanı, siyasal tıkanıklığın nedeninin parlamenter sistemde değil; bu sistemi uygulayanlar olduğudur. O zaman sorunları doğru belirlemek ve bu çerçevede hareket etmek gerekmektedir. Toplum alternatif arayışta devinim içindedir. Toplumun sorguladığı, siyasal rejim değil, işletilişidir. Çözümün başlangıcı konsensusa dayalı bir yönetimdir (Özüerman, 1996: 6-7). Parlamenter sistem içerisinde konsensusun sağlanması sorunların çözülmesinde temel noktalardan biridir.

YARIBAŞKANLIK VE TÜRKİYE

Parlamenter sisteme alternatif olarak gösterilen diğer bir sistem yarıbaşkanlık sistemidir. Bu sistem, Fransa ile sembolleşmiş bir sistemdir.

Yarıbaşkanlık sisteminin özellikleri şu şekilde ele alınabilir. Siyasal partiler, ABD ve İngiltere’ye göre karmaşık bir yapılanma gösterir. Fransız sistemi, 4 Ekim 1958 Anayasası ve Cumhurbaşkanı’nın genel oyla seçilmesi esasını getiren 6 Kasım 1962 reformuna dayanır. Yani, Batı Avrupa’nın parlamenter rejimi ile

ABD başkanlık rejimi arasında yarıbaşkanlık rejimi yer almaktadır. Linz, başkanlık ve parlamenter sistemin biraraya gelmesi ile yarıbaşkanlık sisteminin oluşmadığını, bu sistemin başkanlık ve parlamenter sistemler arasında olduğunu vurgulamaktadır (Linz, 1989: 45). Sistemin özü, cumhurbaşkanının anayasanın kendisine verdiği görevleri tamamıyla kullanan ve hükümetin başı olan kişi olmasıdır.

Yürütme organı, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlardan oluşur. Cumhurbaşkanı, parlamentoyu fesh edebilir. Oysa, parlamenter rejimde buna, hükümet karar verir. Olağanüstü yetkileri kullanacak olan Cumhurbaşkanı, Başbakan, Meclislerin ve Anayasa Konseyi'nin görüşlerini alır. Anayasa Konseyi'nin görevleri arasında, yasaların anayasaya uygunluğu, başkanlık ve parlamento seçimlerinin denetimi, cumhurbaşkanlığı seçimi, sonuçları ve ilanı ve cumhurbaşkanının görevlerine son vermek yer almaktadır (Gürbüz, 1987: 137-140).

Ülkemizde 1990 yılından itibaren daha çok tartışılan ve önerilen bir sistem olmuştur. Bu görüşü destekleyenler olduğu gibi, karşıt düşüncede olanlar da mevcuttur. Kalaycıoğlu, Fransa'da kralları kısındıracak yetkilerle donatılan başkanın ve onun sözünden çıkmayan, onlara itaat eden bir parlamento yapısının olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, böyle bir sistemin ne denli demokratik olduğunu sorgulamakta ve Fransa halkının bunu kabullendiğini eklemektedir. Fakat bağımsız bir yargı, etkili ve dengeli baskı grupları ve özgürlüğüne son derece düşkün bir halkın olduğunu ifade ederken, "Yarıbaşkanlık rejimi Türkiye için popülist dikta önerisidir" (Kalaycıoğlu, 1997: 118) tezini savunmaktadır.

Yarıbaşkanlık sistemi kimilerince, başkanlık sistemine geçişte bir ara dönem olarak görülmektedir. Oysa, bunlar iki ayrı sistemdir ve yarıbaşkanlık sistemini, başkanlık sistemi izler görüşü doğru değildir. Öncelikle bu yanlışlığın ortadan kaldırılması gerekmektedir. Türkiye'de yönetim açısından, yönetime katılan, sorgulayan ve destekleyen bir yapılanma mevcut değildir. Özellikle demokratik katılımcı yönetim anlayışının halk arasında benimsenip, sahiplenilmesi gerekmektedir. Halkın katılım gösterdiği çoğulcu bir sistem o ülke için olabilecek etkin sistemdir. Halkın bunu yarıbaşkanlık sistemi ile sağlayabilmesi birçok değişiklik süreci ile uzun zaman alacağından, parlamenter sistem içerisinde yönetimde istikrarı yakalamaları çok daha kolay ve kısa süreci kapsayacaktır.

SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİ HAKKINDA MİLLETVEKİLLERİ İLE YAPILAN ANKET ÇALIŞMASI

Milletvekilleri ile yapılan anket çalışması 1997 Ekim ve 1999 Kasım ayında olmak üzere iki ayrı zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Parlamenter sistem yerine başkanlık veya yarıbaşkanlık sisteminin gelmesinin ülke için uygun olup olmadığı sorusu iki yıl ara ile farklı milletvekillerine yöneltilmiştir. 1997 yılında verilen yanıtlarla, 1999 yılında verilen yanıtların sonuçları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. 1997 Ekim ayında 240 milletvekiline, 1999 Kasım ayında

300 milletvekiline ulaşılabilmıştır. Farklı dönemlerde yapılan anket çalışmasının diğer bir amacı, sistem değişikliği hakkında mecliste değişen iktidar ve muhalefetin düşüncelerini öğrenebilmektir. Ortak kanı, parlamenter sistemin aksayan yönlerini gidererek, devamını sağlamak olarak belirginleşmiştir.

1997 yılında yapılan anket çalışmasında, milletvekillerinin katılımı, birebir anketlerin dağıtılması, grup toplantılarında verilmesi ve genel kurul toplantılarında milletvekillerine ulaştırılması ile sağlanmıştır. Anket formlarının milletvekillerine ulaştırmadaki en başarılı yöntem, birebir anketlerin elden kendilerine verilerek yapılan çalışma süreci olmuştur. Grup toplantıları ve genel kurul görüşmelerinde sonuç alınamamıştır. Birebir anket dağıtımı sırasında, sorulan bazı sorulara da cevap alma olanağı sağlanmıştır. Milletvekillerinin ortak görüşü, başkanlık sisteminin Türkiye için uygun olmadığı ve Mecliste böylesi bir sistem değişikliğinin konuşulup görüş alınmadığıdır. Seçim sistemi ve siyasal partiler kanununda yapılacak değişikliklerin parlamenter sistem üzerinde olumlu etkiler yapabileceği inancını taşıdıkları gözlemlenmiştir. Genel olarak böylesi bir sistem değişikliği için hazırlık anlamında bir çalışma yapılmadığı gibi, grup toplantıları ve siyasal partiler olarak da bir çalışmanın bulunmadığı vurgulanmıştır. Milletvekillerini düşündüren olayların başında sistem değişikliği olursa - özellikle başkanlık sistemi- ülkede başkanın kim olacağıdır. Bazı milletvekilleri parti genel başkanlarının olması gerektiğini söylerken, bazı milletvekilleri seçilecek başkanlara tüm yetkileri vermenin ne denli doğru olabileceği sorusuna cevap aradıkları gözlenmiştir. Milletvekillerinin birçoğu seçilecek kişinin kişiliğinin bilgi, yetenek ve tecrübesi kadar önemli olduğunu tekrarlamaktadır. Böylesi bir seçimin ülkede gerilimlere yolaçabileceğini düşünenlerde bulunmaktadır. Anket sonuçlarında da görüldüğü gibi ankete katılanların % 4'ü başkanlık, % 4'ü yarıbaşkanlık sisteminin uygun olabileceğini düşünmektedir. Yarıbaşkanlık sisteminin uygulanarak, bir geçiş süreci olarak kabul edilebileceğini ardından başkanlık sistemine geçmenin kolay olabileceğini de ifade edenler bulunmaktadır. Oysa, her yarıbaşkanlık uygulayan ülkenin, bir süre sonra başkanlık sistemine geçebileceği gibi bir kural olmadığı gibi, bilimsel olarak da yanlıştır. Her ikisi birbirinden bağımsız iki ayrı sistemdir.

18 Nisan 1999 seçimleri sonrasında yeni yapılanmış Mecliste Kasım ayında milletvekillerine uygulanan anket, 1997'deki sonuçların geçerliliğini hemen hemen iki yıl geçmesine rağmen koruduğunu göstermektedir. Özellikle Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin doğru olacağı görüşünü savunan milletvekilleri bulunsa da bunların Meclis içerisinde azınlığı oluşturduğunu unutmamak gerekmektedir. Milletvekillerinin sistem değişikliği ile ilgili görüşleri 1997 yılında yapılan anket ile paralellik göstermektedir. Ülkemizde başkanlık ya da yarıbaşkanlık sisteminin uygulanması kısa sürede olanaklı görülmemektedirler. Ülke şartlarının sistemlere uygun hale getirdikten sonra değişiklik tartışmalarının yapılabilmesi üzerinde durmaktadır.

lar. Bugünlerde tartışılan seçim sistemi değişikliği tartışmalarının anketin uygulandığı dönemde de yapılması gerektiğini belirtmektedirler. Milletvekillerinin bazıları parti genel başkanlarının sistem değişikliği olduğunda başkanlık için uygun aday olduğunu belirtmektedirler. Buna karşın bire bir anket uygulananların çoğunluğu, başkanın yetkilerinin çok geniş olduğunu, ülkemizdeki koşullarda bu geniş yetkinin kullanımının rasyonel olup olamayacağı hakkında çekinmeleri bulunmaktadır. Özellikle, yarıbaşkanlık sisteminin ülkeye uygun olabileceğini düşünenlerin yüzdesi oldukça azdır.

1997 EKİM AYINDA MİLLETVEKİLLERİ İLE YAPILAN ANKET ÇALIŞMASI

1997 Ekim ayında TBMM’de, 240 milletvekili yapılan anket çalışmasının sonuçları aşağıdaki verileri içermektedir:

Çizelge 1. Ankete Katılan Milletvekillerinin Sistem Değişikliği Hakkında Düşünceleri

Parlamerter Sistemi İsteyenler (%)	92
Başkanlık Sistemini İsteyenlerin (%)	4
Yarıbaşkanlık Sistemini İsteyenlerin (%)	4
Toplam	100

Çizelge 1’de, ankete katılanların %92’si parlamenter sistemin devamını istemektedir. Bu oran oldukça yüksektir. Katılan milletvekillerinin %4’ü başkanlık sistemini ve yine %4’ü yarıbaşkanlık sistemini uygun görmektedir. Ankete eklenen notlar arasında, parlamenter sistemde de aksayan yönlerin olduğunu, bunların giderilebilmesi için çalışmaların yapılmasının siyasal istikrar açısından olumlu bir aşama olabileceğini belirtmektedirler. Başkanlık sisteminin ülke koşullarında uygulanabilirliği düşünülmeden alternatif sistem olarak gösterilmesinin de doğru olmadığı kanısının yaygın olduğu gözlemlenmektedir. Anketteki önemli notlardan biri de, mecliste sistem değişikliği ile ilgili bir konunun genel görüşmeye gelmediği gibi, başkanlık ya da yarıbaşkanlık sistemi olarak da tartışılmadığı belirtilmektedir.

Ankete katılan milletvekillerinin çoğunluğu parlamenter sistemden yana olduklarını ve desteklediklerini vurgulamaktadır. Başkanlık sisteminin, ülke için geçerliliğinin pek olmadığını, bunun yanında yarıbaşkanlık sistemi olasılığının, başkanlık sisteminden de düşük olduğunu söylemektedirler. Ülke insanını temsil eden milletvekillerinin ortak tavrı parlamenter sistemin devam etmesi ve başka bir sistem tartışması ile zaman kaybedilmemesi yönündedir.

1999 KASIM AYINDA MİLLETVEKİLLERİ İLE YAPILAN ANKET ÇALIŞMASI

1999 Kasım ayında sistem değişikliği ile ilgili sorulan soruya verilen cevaplara göre aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir :

Çizelge 2. Ankete Katılan Milletvekillerinin Sistem Değişikliği Hakkında Düşünceleri

Parlamber Sistemi İsteyenler (%)	96
Başkanlık Sistemini İsteyenlerin (%)	3
Yarıbaşkanlık Sistemini İsteyenlerin (%)	1
Toplam	100

Çizelge 2’de, 300 milletvekilinin %96’sı parlamenter sistemin devamlılığını istemektedir. Parlamenter sistem içerisinde denetim mekanizmalarının işlevselleştirilmesi ile sorunların çözümleneceğini düşünenlerin sayısı oldukça yüksektir. Parlamenter sistemde varolan kurumların iyileştirilmesi ve kurum kültürünün yerleşmesi gerektiğini belirtenler de bulunmaktadır. 1997 Ekim ayındaki çalışmada olduğu gibi başkanlık veya yarıbaşkanlık ile ilgili bir görüşmenin mecliste yapılmadığı da bu çalışmada ortaya konulmuştur. Siyasal partilerin de meclis içinde böyle bir çalışmaları bulunmamaktadır. Çoğu milletvekili özellikle başkanlık sisteminin ülke koşullarına uygun olmadığı tezini savunmaktadır. Parlamenter sistemin çözüm üretme adına uygun bir sistem olduğunu ve yönetimde açıklık anlayışını getirdiği de ankette vurgulanan noktalar arasındadır. İki yıl içinde başkanlık sistemi tartışmalarının yoğunluğunu kaybetmiş olması, milletvekillerinin cevapları ile paralellik göstermektedir.

Anket sonuçları, bizleri temsil eden milletvekillerinin parlamenter sistemden yana olduklarını göstermektedir. Milletvekillerine göre kısa vadede sistem değişikliği olası değildir. Parlamenter sistemi işlevsel olarak çalıştırmak için çaba harcadıklarını da ifade etmişlerdir. Siyasal alandaki istikrar ile başlayan olumlu havanın diğer alanlara da istikrar olarak yansıtacağı görüşü yoğun bir şekilde kabul görmektedir. Parlamenter sistem yerine alternatif bir başka sistemi öngörmek ve öngörüsü yapılmış sistemin çalışmalarını sürdürmenin zaman kaybına neden olacağı düşüncesi de sonuçlar arasında yer almaktadır. Parlamenter sistemdeki eksikliklerin giderilmesi için önerilen çözümlerin başında seçim sistemi ve siyasal partiler kanununu değiştirilmesi gelmektedir.

İki ayrı zaman aralığında, aynı soruya farklı kişilerden alınan cevaplar hemen hemen birbiri ile benzer sonuçlar içermektedir. Bugün toplumun aynası olan meclisteki temsilcilerimizin birçoğu parlamenter sistemin sürekliliğinin sağlanmasını istemektedirler.

SONUÇ

Demokrasinin işlerliği, demokrasiyi benimsemiş veya benimseme yolunda çaba gösteren ülkelerde olduğu gibi, Türkiye için de önemlidir. Türkiye’de uzun bir süredir, demokrasi ve demokratik kurumların tam anlamıyla yerleşebilmesi için uğraşılmaktadır. Buna rağmen, demokrasi halen çözüm bekleyen konular arasındadır.

Ülkede, demokrasi ile ilgili sorunlar çözülmeden, sistem değişikliğine gidilmesinin çok anlamlı olabileceğini düşünmek yanıltıcı sonuçlar oluşturabilecektir. Çünkü, parlamenter sistemin özü ile ilgili bir sorun bulunmamaktadır. Yapılan çalışma içerisindeki incelemelerde bunu doğrular niteliktedir. Bu durumda, uygulanan sistemi sorgulamaktansa, demokrasiyi sorgulamak daha akılcı bir yaklaşım olacaktır.

Başkanlık sistemi kimi araştırmacılara göre, ülke şartlarına uygun olduğunu ve daha önce olması gereken bir değişiklik olarak düşünülmektedirler. Burada üzerinde durulması gereken konu, parlamenter sistemin yıllardır uygulandığı ve sistem ile ilgili büyük bir sorunun oluşmadığıdır. Ülkede, yıllardır kurum ve kuruluşlar bu sisteme göre oluşturulmuş, çalışmalar bu yönde odaklanmıştır. Halkın, parlamenter unsurlarla çözülemeyecek ölçüde problemi bulunmamaktadır.

Ülkede, siyasal açıdan sorunların başında seçim sistemi gelmektedir. Adalet ve istikrarı ülkede yerleştirebilecek bir seçim sistemi çözüm aşamalarından birini oluşturacaktır. Seçim sistemi gibi siyasal sorunları ve siyasal olumsuzlukların tümünü, parlamenter sisteme yüklemek doğru olmayacaktır. Bugün uygulanan sistemden çok, eleştirilen yön sistemi uygulayanlardır. Bu nedenle temel sorun sistemde değil, yönetenler cephesinde yapılan yanlışlıklardadır. Bu yüzden siyasal yapı kısır döngü içine girmiştir.

Ayrıca, başkanlık sistemi idealize edildiği kadar sorunsuz bir sistem olduğu söylenemez. Bunun en iyi örneği, başkan ve kongre arasında yaşanan gerginliklerde çalışan personelin bundan zarar görmesidir.

Fransa’da uygulanan yarıbaşkanlık sisteminin, o ülkede siyasal yapı içerisinde istikrar sağladığını yansıtmamaktadır. Türkiye’nin siyasal kültürü, oluşacak marjinalleşmeleri önleyebilmekte, Fransa kadar şanslı olmayabilir.

Türkiye’de siyasal istikrarsızlıkla, hükümet istikrarsızlığı karıştırılmaktadır. Bunlar farklı durumlardır ve sonuçları da farklı olarak gelişecektir. O zaman ülkede, bir kavram karmaşası da yaşanmaktadır. Sorunlara doğru teşhis koymak, doğru sonuçların ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Herhangi bir sistemin iyi işlemesi, sistemin özelliklerinin iyi işletilmesi ile ilgilidir. Ülkede demokratik istikrarı oluşturmadan, sistem değişikliğine gitmek, çözümden çok çözümsüzlükleri beraberinde getirecektir. Yine, siyasal yelpazedeki bölünmüş tablo, parti enflasyonuna neden olmaktadır. Bugün, parlamenter

sistem içinde, ülkede parti birleşimini sağlayabilecek bir seçim sistemi modeli çözüm arayışlarının başlangıcı olabilecektir.

Başkanlık sisteminin uygun olduğunu düşünenlerin yanıltığı diğer bir nokta da, sistem değişikliği ile her türlü sorunun ortadan kaldırılabileceğidir. Çünkü, siyasal parti enflasyonu sürerken, aynı seçim sistemi uygulanırken, yönetenler aynı fikirleri taşıırken, belirli zaman içerisinde oluşmuş parlamenter sistemin kurum ve kuruluşları bulunurken, başkanlık sisteminin ne kadar başarılı olacağı ve istikrarı sağlayabileceği birçok soruyu beraberinde getirecektir. Başkanlık sistemine uygun, sosyo – ekonomik yapının da kısa sürede değişebileceğini düşünmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Başkanlık sistemi, demokrasiyi özümseme aşamasında sıkıntılı olan ülkeler için tehlikeli yönler oluşturabilir. Türkiye, “seçilmiş monarklar” istememektedir. Başkanlık sistemi uygulandığında, bunun olmayacağını bir güvencesi yoktur.

Oysa, parlamenter sistemin eksik ve hatalı yönleri ortadan kaldırılarak, sorunlara daha kolaycı çözümler bulunabilecektir. Siyasal partilerin yeniden yapılandırılması, parlamentoda denetim yollarının daha etkin işletilmesi, alınan kararlarla uygulama arasındaki sürenin minimize edilmesi, engelleyici değil, destekleyici ve yapıcı bir muhalefetin oluşması en önemlisi ülkedeki demokrasi açmazından başlamak üzere, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda sorun üreten değil, çözüm üreten ve uygulayan lider ve kadrolarla parlamenter sistem, Türkiye’de daha etkili şekilde işlerlik sağlayarak, siyasal istikrar başta olmak üzere her alanda istikrar oluşturabilecektir. Parlamenter sisteme alternatif olarak başkanlık sistemini getirmek için çaba göstermek yerine, mevcut olan sistemi işlevselleştirmek, ülkede zaman kaybını önleyeceği gibi, siyasal istikrarı oluşturmada da ivme kazandıracaktır.

Parlamentoda sadece sistem değişikliği olsun ya da olmasın tartışmalarının yanında alternatif olabilecek sistemlerin işlerliğini sağlayabilmek için nasıl hukuki değişikliklerin yapılması gerekli bunların da ayrıca ele alınması gerekmektedir. Başkanlık sistemini savunanların nasıl bir anayasa? Ve buna bağlı olarak anayasaya uygun diğer yasaların nasıl çıkarılabileceğinin belirlenmesi öncelikler arasındadır. Çıkan sonuç, milletvekillerinin sistem değişikliğini yüzeysel olarak ele aldıkları, çok boyutlu olarak incelemedikleridir. Yeni bir anayasa, yeni yasalar ve bunları destekleyecek yeni sisteme uygun kurum ve kuruluşların oluşturulması uzun süreyi gerektirmektedir. Burada şu soruya da cevap bulmak gerekmektedir, acaba istikrar bekleyen bir ülke için bu uzun süre kayıp değil midir? Oysa, olan anayasa, yasa, kurum ve kuruluşların parlamenter sistem içerisinde eksikliklerinin ve aksak yönlerinin giderilmesi daha rasyonel hareket serbestisini oluşturabilecektir.

Başkanlık sistemini isteyenlerin “Karma Anayasa” üzerinde çalışmaları, kurum ve kuruluşları buna uygun hale getirmeleri gerekecektir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, bilinçli bir biçimde, Polybios tarafından tanımlanan monarşik bir başkan, aristokratik bir senato ve demokratik bir Temsilciler Meclisi’nden oluşan karma anayasa modeline göre kurulmuştur (Uluşahin, 1999: 57). Amerika Birleşik Devletleri Anayasası “kontrol ve denge” unsurlarını baz alan, hükümetin çeşitli organlarının karşılıklı frenler olarak işlev gördüğü bir anayasa modelini esas almıştır. Anayasa kuvvetler arasında dengeyi öngören, kuvvetler ayrılığından da oldukça farklı bir içeriğe sahip bulunmaktadır. Nomoi ölçülü ve dengeli bir yönetim için şöyle demiştir: “Ölçü bir yana bırakıp, küçük gemiye büyük yelken, ufak tefek bedene fazla yiyecek ve kaldıramayacak adama büyük yetki verilirse, hepsi alt üst olur: Biri ölçüğü aştığı için hastalanır, öteki de aşırıktan kaynaklanan adaletsizliğe sürüklenir” (Uluşahin, 1999: 59). Sistem değişikliği uygulanan sisteme alternatif olarak gösterilirken “uygunluk” ilkesinin ele alınması, ülke özellikleri ile bağdaşıp bağdaşmadığının geniş perspektifte incelenmesi gerekmektedir. Milletvekillerinden sistem değişikliğinin doğru olduğunu düşünenlerin hukuki boyutu gözardı etmeden çözüm üretmeleri gerekmektedir.

Alternatif modellerin çözümsüzlükleri artırmasından çok, tam anlamıyla çözüm üretmesi gerekmektedir. Oysa, önerilen alternatifin hedefe ulaşabileceği şüphe ile yaklaşılması gereken bir konudur. Herhangi bir konuyu masa başında hazırlamak kolay fakat uygulamaya koymak zordur.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Feroz (1996), *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945 –1980)*, Hil Yayın, 2. Baskı, İstanbul.
- Çam, Esat (1987), *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul.
- Çavdar, Tefvik (1996), *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950 – 1995)*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Danilov, Vladimir (1994), *Çok Partili Döneme Geçiş Türk Demokrasisinin Gelişmesinin Önemli Bir Safhası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Gutierrez, Hernan B. (1989), *Symposium Held From May 14 to May 16*, Georgetown University.
- Gürbüz, Yaşar (1987), *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Beta Basım Yayım, 2. Bası, İstanbul.
- İba, Şeref (1997), *Parlamentar Denetim, Yolları, Etkinliği ve Susurluk Örneği*, Bilgi Yayınevi, I. Baskı, Ağustos.
- Kalaycıoğlu, Ersin (01.05.1997), “Yarı- başkanlık; Diktaya Çağrı”, *Milliyet Gazetesi*.
- Kuzu, Burhan (1992), “Yeni Bir Anayasaya Doğru”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:47, Sayı:3 – 4, Haziran – Aralık, Ankara.

- Lijphart, Arend (1989), *Presidentialism and Majoritarian Democracy: Theoretical Observations*, University Of California, San Diego.
- Linz, Juan J. (1989), *Democracy: Presidential or Parlimentary does It Make A Difference?*, Georgetown University, D.C., May 14 – 16, Washington.
- Nadi, Yunus (1930), “Belediye Seçimleri”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 9 Ekim 1930, İstanbul.
- Ortaylı, İlber (1978), “İlk Osmanlı Parlamentosu ve Osmanlı Milletlerinin Temsili”, *Armağan, Kanun-u Esasi'nin 100. Yılı*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Özüerman, Tülay (02.Ağustos.1989), “Cumhurbaşkanlığı Bilmecesi”, *Yeni Asır Gazetesi*.
- Özüerman, Tülay (24.Şubat.1996), “Başbakanlık Hükümetinden, Başkanlık Hükümetine mi?”, *Pazar Postası*.
- Özüerman, Tülay (1998), *Türkiye'nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı*, Dokuz Eylül Yayınları, I. Baskı, İzmir.
- Saybaşı, Kemal (1993), “Demokrasi, Türk Demokrasisi ve Demokratikleşme, Sosyo – Politik Yaklaşım”, *Akademik Politika ve Sosyal Tahlil Dergisi*, Sayı:1, Ankara.
- Timur, Taner (1994), *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi, İstanbul.
- Uluşahin, Nur (1999), *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Ünal, Oğuz (1994), *Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu Tek Parti Yönetiminden Çok Parti Rejimine Geçiş Süreci*, Milliyet Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Valenzuela, Arturo (1989), *Party Politics And the Failure Of Presidentialism In Chile: A Proposal For A Parliamentary Form Of Government*, Georgetown University, D.C., May 14 – 16, Washington.